

Andrzej B. Krupiński

Województwo tarnowskie

Ochrona Zabytków 30/1-2 (116-117), 76-79

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Obecny kształt województwa tarnowskiego jest wynikiem połączenia w jeden organizm administracyjny, gospodarczy i kulturalny dawnych powiatów tarnowskiego, brzeskiego, dąbrowsko-tarnowskiego, dębickiego, części powiatów bocheńskiego, mieleckiego oraz jasielskiego. Na terenie tym znalazło się ponad dwadzieścia zabytkowych zespołów miejskich i wiejskich, prawie siedemdziesiąt pałaców i dworców, dwa obronne zamki, kilkadziesiąt zabytkowych kościołów, z których najstarsze pochodzą z XIV w., kilkadziesiąt parków podworskich, wiele stanowisk archeologicznych. Listę tę należałoby uzupełnić kilkoma tysiącami zabytków architektury i budownictwa oraz znaczną ilością ruchomych dzieł sztuki znajdujących się w kościołach, dworcach, budynkach mieszkalnych i większych kolekcjach prywatnych, z których dwie zostały zinwentaryzowane i wpisane do rejestru. Ta mnogość obiektów zabytkowych stawia przed konserwatorem wojewódzkim wiele zadań, z których najważniejsze to:

- prawidłowa organizacja służby konserwatorskiej,
- pełna ewidencja i weryfikacja obiektów zabytkowych na terenie województwa oraz sukcesywne wpisywanie najwartościowszych do rejestru,
- kontynuacja podjętych w przeszłości i realizacja nowych zadań konserwatorskich,
- kontrola stanu oraz sposobu użytkowania obiektów zabytkowych,
- współpraca z innymi organami administracji państwowej szczebla wojewódzkiego i podstawowego oraz z organizacjami społecznymi,
- popularyzacja zabytków i zadań odnoszących się do opieki nad nimi.

Urząd Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Tarnowie istnieje od 10 lipca 1975 r. Początki pracy nie były zbyt zachęcające: obsadzony został tylko jeden etat, brak było własnego pomieszczenia biurowego, sprzętu i dokumentacji. Dopiero w październiku 1975 r. utworzono sta-

nowisko inspektora d.s. zabytków ruchomych i muzeów. W tym samym miesiącu na wniosek WKZ wojewoda tarnowski powołał Wojewódzką Radę Ochrony Dóbr Kultury. W lutym 1976 r. został zorganizowany Zespół Badań i Dokumentacji Zabytków, a muzeum tarnowskie podniesiono do rangi Muzeum Okręgowego z oddziałami: zamek w Dębnie i „Dom W. Witosa” w Wierchosławicach. Istotne znaczenie dla prawidłowej pracy WKZ miało uzyskanie przez siebie samodzielnej siedziby w zabytkowym dworku podmiejskim w Tarnowie, w którym znalazł locum również Zespół Badań i Dokumentacji Zabytków, kierowany przez historyka sztuki mgra Andrzeja Leo. Początki działalności wojewódzkiego urzędu konserwatorskiego w Tarnowie związane były ściśle z ostatnimi miesiącami życia i pracy dr Hanny Pieńkowskiej (zmarłej w czerwcu 1976 r.), byłego konserwatora wojewódzkiego w Krakowie. Już jako pełnomocnik Generalnego Konserwatora dr Pieńkowska służyła zawsze radą i pomocą nowo powstającym urzędowi, przekazując ich pracownikom swoje wieloletnie doświadczenie. Ona też została pierwszą wiceprzewodniczącą Tarnowskiej Wojewódzkiej Rady Ochrony Dóbr Kultury, której członkami są między innymi doc. dr hab. Janusz Bogdanowski, doc. dr hab. Józef Lepiarczyk, dr Piotr Krakowski i dr Stanisław Wróbel.

Podstawę działania dla WKZ stanowi *Program konserwatorski dla województwa tarnowskiego na lata 1976—1980*, przedstawiony na pierwszym posiedzeniu Rady Ochrony Dóbr Kultury, a następnie zatwierdzony na sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w czerwcu 1976 r. W najważniejszych punktach program konserwatorski wskazuje na konieczność właściwej aktywnej ochrony i użytkowania obiektów zabytkowych oraz celowość utworzenia zabytkowych struktur przestrzennych umożliwiających połączenie zagadnień związanych z ochroną środowiska i ochroną zabytków wraz z krajobrazem, w który są one wpisane. Ogólna koncepcja dr H. Pieńkowskiej, będąca propozycją może dyskusyjną, ale zawie-

1. Tarnów, dworek podmiejski z pierwszej połowy XIX w. przy ul. Konarskiego 15 — siedziba wojewódzkiego konserwatora zabytków

1. Tarnów, suburban little manor house, first half of 19th century, 15 Konarski Street — seat of the Voivodship Conservator of Historical Monuments

rającą oryginalne spojrzenie na problem ochrony dóbr kultury, została adaptowana na grunt tarnowski i rozszerzona programem tzw. Tarnowskiej Obwodnicy Turystycznej — szlaku mającego w przyszłości połączyć najwartościowsze zespoły i obiekty zabytkowe oraz najatrakcyjniejsze pod względem turystycznym i krajobrazowym regiony województwa. Opierając się na istniejącym już systemie dróg, zaprogramowano następujący przebieg trasy: Tarnów—Brzesko—Bochnia—Wiśnicz Nowy—Lipnica Murowana—Zakliczyn—Ciężkowice — Pilzno—Lęki Górne—Tarnów. Właściwe funkcjonowanie obwodnicy uzależnione jest od prawidłowego jej zagospodarowania i reklamy. Dlatego też planuje się tu lokalizację moteli, zajazdów, baz noclegowych, pól namiotowych, punktów gastronomicznych, informacji turystycznej itp. Przystąpiono już do prac nad przewodnikiem po tej trasie.

Problemem w skali krajowej jest ochrona i zabezpieczenie zabytków budownictwa wiejskiego i w ogóle drewnianego. Kłopoty stwarza zarówno sam materiał, jak i sposób użytkowania tego typu obiektów. Powszechna staje się instytucja skansenów — parków etnograficznych, coraz częściej też dąży się do pozostawiania i zagospodarowywania budynków wiejskich in situ. W odniesieniu do województwa tarnowskiego postuluje się działanie wielokierunkowe. Planuje się utworzenie dwu skansenów,

2. Dąbrowa Tarnowska, brama wjazdowa do pałacu Lubomirskich z 1697 r.

2. Dąbrowa Tarnowska, gate of Lubomirski Palace, 1697

z których jeden będzie reprezentował budownictwo drewniane Pogórza (Lipnica Murowana), drugi — Powiśla (Zalipie). W skansenach tych znajdują się najwar-

3. Lipnica Murowana, widok na zabudowę rynku

3. Lipnica Murowana, houses in Market Square

4. Zakliczyn, ratusz z początku XIX w.
4. Zakliczyn, Town Hall, early 19th century

tościowsze obiekty. Inną formą gwarantującą zachowanie zabytków budownictwa wsi będą tzw. osady turystyczne, utworzone z chat, stodół, kuźni itp., zaadaptowanych dla obsługi ruchu turystycznego i na ośrodki wypoczynkowe. Pierwsza taka osada powstanie już za kilka lat w Żegocinie. Do jej organizowania przystąpił tamtejszy Urząd Gminy przy współudziale studentów Politechniki Krakowskiej i Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W kilku miejscowościach województwa zostaną utworzone niewielkie skanseny. Początek im dadzą istniejące i pozostawione na swoim miejscu budynki mieszkalne i gospodarcze, np. dom rodzinny Wincentego Witosa w Wierchosławicach.

Najwłaściwszą formą zachowania obiektów zabytkowych jest ich użytkowanie w naturalnym, pierwotnym otoczeniu. Dlatego już obecnie kładzie się duży nacisk na pozostawianie ich bez naruszenia substancji zabytkowej, a jedynie adaptując dla nowych funkcji, jak: kluby wiejskie, świetlice, biblioteki, siedziby towarzystw regionalnych, domy noclegowe. W tym celu konieczna jest jednak akcja propagandowa, stworzenie właściwego klimatu wokół zabytków budownictwa ludowego, powołanie do życia lub aktywizacja istniejących grup działaczy społecznych w terenie, dysponowanie odpowiednimi środkami finansowymi i wykonawstwem. Jak dotychczas, pomoc zadeklarowali już niektórzy naczelnicy gmin oraz społeczni opiekunowie zabytków. Doraźnie obiekty zabytkowe po zabezpieczeniu przechowywane będą w magazynach i depozytach etnograficznych. Program zakłada, iż do 1980 r. na terenie województwa powstanie siedem takich magazynów, gdzie składowane będą wartościowe przykłady budownictwa drewnianego po uprzednim ich zinwentaryzowaniu, rozebraniu, zabezpieczeniu przed działaniem grzybów, drewnojadów i zaimpregnowaniu oraz wymianie zniszczonych elementów. Z czasem obiekty te będą mogły znaleźć się w skansenach lub osadach turystycznych.

Jednym z ważniejszych zadań stojących przed służbą konserwatorską jest stałe działanie na rzecz zachowania

zabytkowych zespołów urbanistycznych miejskich i wiejskich oraz parkowych. W najbliższych latach kilkanaście z nich otrzyma plany zagospodarowania przestrzennego. Rzec w tym, aby były one opracowane zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi. W tym względzie tworzy się już dobra tradycja współpracy między WKZ a pracownią planowania przestrzennego dla województwa tarnowskiego przy opracowywaniu miejscowego planu szczegółowego zabytkowego centrum Pilzna. W najbliższym czasie podjęte zostaną prace nad planami dla Czchowa, Radomyśla i Żabna. Poprzedzają je przygotowywane przez Zespół Badań i Dokumentacji Zabytków studia historyczno-urbanistyczne i analizy planistyczne oraz wstępne wytyczne konserwatorskie.

W dziedzinie popularyzacji idei ochrony dóbr kultury narodowej podjęto na terenie województwa tarnowskiego następujące działania:

W grudniu 1975 r. WKZ wspólnie z tarnowskim Pałacem Młodzieży, Towarzystwem Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej

5. Bochnia, siedziba muzeum w dawnym klasztorze dominikańskim z XVII—XVIII w. (wszystkie zdjęcia: A.B. Krupiński)

5. Bochnia, seat of the Museum, former Dominican monastery, 17th—18th century

i redakcją „Tarnowskich Azotów” zorganizował wojewódzki konkurs pt. *Zabytki Ziemi Tarnowskiej w fotografii*, na który 46 autorów nadesłało 130 prac, eksponowanych następnie w Domu Kultury „Zachęta”. Do popularyzacji najcenniejszych obiektów zabytkowych przyczyniają się również imprezy organizowane przez PTTK oraz liczne artykuły zamieszczane w prasie regionalnej. Najważniejszym zamierzeniem jest jednak przygotowywany do druku zeszyt informacyjny WKZ pt. *Zabytki województwa tarnowskiego*. Ostatnio wystąpiono do wojewódzkich konserwatorów zabytków w Nowym Sączu, Rzeszowie, Bielsku-Białej, Przemyślu, Tarnobrzegu i w Krakowie z propozycją wydawania wspólnego pisma regionalnego o charakterze dokumentacyjno-informacyj-

nym, które nawiązywałoby do znakomitej *Teki Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*.

Województwo tarnowskie ma niezbyt wiele obiektów najwyższej klasy, ale nieodzowne jest przecież dostrzeżenie również tych mało liczących się na mapie zabytków Polski, gdyż one przede wszystkim nadają charakter naszemu krajobrazowi. Stąd troska służby konserwatorskiej o każdy ułomek przeszłości, jaki ostał się pod naporem czasów i nie zawsze właściwie pojętej gospodarności.

mgr Andrzej B. Krupiński
Wojewódzki Konserwator Zabytków
Tarnów

WOJEWÓDZTWO WAŁBRZYSKIE

Rozważając problem organizacji urzędu konserwatorskiego po upływie ponad roku od momentu realizacji postanowień o nowym podziale administracyjnym kraju, trudno nie poddać się chęci spojrzenia na to zagadnienie z pozycji bardziej osobistej, a nawet z pewną dozą romantyzmu, który niewątpliwie — tak to się dziś wydaje — towarzyszył w tamtych dniach ludziom, tworzącym w powiatowym dotychczas mieście konserwatorski urząd wojewódzki.

Pamiętam, że gdy któregoś z pierwszych dni czerwca 1975 r. w budynku przeznaczonym na siedzibę Urzędu Wojewódzkiego w Wałbrzychu znalazłem Wydział Kultury i Sztuki, to były to cztery puste pokoje, tylko w każdym — stojący na podłodze telefon. Tego samego dnia urzędujący już wicewojewoda spisał moje dane personalne, a parę dni później dyrektor Wydziału przyjął mnie jako pełniącego obowiązki konserwatora. Gdy w połowie czerwca przystępowałem do pracy byłem piątym pracownikiem Wydziału i — jak się później dowiedziałem — spośród niektórych nowych konserwatorów wojewódzkich wyróżniałem się tym, że miałem własne biurko. Pracę rozpocząłem od kilkudniowej delegacji do Wrocławia, gdzie kolejno składałem wizyty we wszystkich interesujących powstający urząd konserwatorski instytucjach, jak Wojewódzki Konserwator we Wrocławiu, Biuro Studiów i Dokumentacji Zabytków, Oddział Pracowni

Konserwacji Zabytków, muzea itd. Sprowadzało się to do nawiązywania wstępnych kontaktów, poznawania ludzi i spraw związanych z zagadnieniem konserwacji i ochrony zabytków na wydzielonym terenie nowego województwa. Z Wrocławia wróciłem ze spisem zabytków budownictwa i architektury, katalogiem obiektów do zagospodarowania oraz z tomem przepisów prawnych dotyczących ochrony dóbr kultury.

Przyszedł czas na konkretne działania. Do wszystkich urzędów miast i gmin wysłane zostało pismo informujące o powołaniu konserwatora zabytków w Urzędzie Wojewódzkim w Wałbrzychu i przypominające o tym, co na podstawie art. 25 i 27 „Ustawy o ochronie dóbr kultury” należy, a czego nie należy czynić przy obiektach zabytkowych. Z uwagi na brak odpowiednich kandydatów do pracy w urzędzie konserwatorskim, do kilku wyższych uczelni rozesłano ofertę w sprawie możliwości zatrudnienia w tutejszym urzędzie absolwentów historii sztuki.

Tymczasem z terenu zaczęły napływać pierwsze sprawy: wniosek o rozbiórkę zabytkowego domu w Świdnicy, informacja o groźbie zawalenia się zabytkowego budynku w Kłodzku, prośba o pozwolenie na remont, prośba o zatwierdzenie projektu kolorystyki wnętrza. Wyjazdy w teren, spotkania, narady, rozmowy, przygotowywanie opinii, wniosków, informacji, czyli normalne codzienne

1. Rybnica Leśna, kościół drewniany z około 1600 r.
1. Rybnica Leśna, wooden church, ca 1600

2. Gogołów, pałac z XVI w.
2. Gogołów, palace, 16th century